

Др Огњен Б. Вујовић, ванредни професор
Универзитет у Приштини са привременим седиштем у
Косовској Митровици
Правни факултет
ogvujovic@yahoo.com

ПОСЕДИ ДЕСПОТА ЂУРЂА БРАНКОВИЋА У УГАРСКОЈ У КОНТЕКСТУ ПОЛИТИЧКИХ ОДНОСА СРБИЈЕ И УГАРСКЕ*

Сажетак: Предмет анализе овог чланка је судбина економски значајних поседа које је деспот Ђурађ Бранковић имао у Угарској. Ради се о поседима који су били прилично удаљени од српског етничког простора. Рекло би се да је Јован Хуњади под велом илџнуса избегавао могућности да га српски деспот оштети за оштећења имања, уцену, принуду. Угарска владарска кућа је инвентивно користила Бранковићеву немогућност да ефикасно, фактички контролише поседе које је номинално поседовао. Деспот је успевао да макар на папиру задржи своја имања, али не и на терену. Не само да је био формално везан за нешто што фактички не поседује, већ то никада и није могао самостално и независно контролисати.

Кључне речи: Ђурђе Бранковић, ригнус, Јанко Хуњади, Србија, Угарска.

1. УВОД

Предмет анализе овог чланка је судбина економски значајних поседа које је деспот Ђурађ Бранковић имао у Угарској. Ради се о поседима који су били прилично удаљени од српског етничког простора. Њих је деспот дао у залогу тадашњем губернатору Угарске, Јанку Хуњадију. У препису Ђурђеове повеље (Иначе, реч је о томе да је залога потврђена двома повељама. Једна је палатина Ладислава Горјанског, а друга деспота Ђурђа Бранковића, које

---

* Рад је презентован на Научном скупу Први век од присаједињења: друштвени, политички и правни значај, одржаном 14. децембра 2018. године на Правном факултету Универзитета у Новом Саду.

су издате 1450. године),¹ којом је то учињено, употребљен је термин *pignus* којим је још од античког римског права означавана залога. Једна приватно-правна установа се нашла у средишту политичких односа и сукоба. Зато ово питање има специфичну тежину.

У политици је увек најбитнији реални однос снага, а не толико правни документи. Зато политички односи играју тако велику улогу. Установе онога што се назива приватним правом никада нису, а и не могу бити имуне од тога. Са тог становишта се и приступило назначеној теми. Пошто је једино политика у стању да ангажује све ресурсе једног друштва, онда када говоримо о контексту политичких односа он неизбежно задобија и широку историјску димензију.

Поседи деспота Ђурђа о којима је реч су иначе поседи које је он наследио од свог претходника деспота Стефана Лазаревића. Њихова судбина је увек била неизвесна. Тако су они деспоту Ђурђу одузети већ 1440. године у жеку његовог сукоба са угарским краљем Владиславом. Пошто су се измирили, поседи су му враћени следеће године. Године 1444. Бранковић је највећи и економски значајан део својих угарских властелинстава дао у залог Јанку Хуњадију, као губернатору Угарске, на име накнаде за ратну помоћ коју је овај пружио српском деспоту у сукобу с Турцима.²

2. ДУНАВСКА ГРАНИЦА И ТЗВ. ГОЛА СВОЈИНА

Ниједна установа се не може разумети без узимања у обзир контекста у којем треба да функционише. Овде је он прилично разуђен.

Почећемо од оног најконкретнијег. Тиме што је деспот дао поседе у залог са правом коришћења и убирања плодова, њему фактички остаје само тзв. *nuda proprietas*. Он тиме фактички и нема те поседе. У сваком случају, видеће се да му својина на њима у суштини не може бити фактички гарантована, а таква врста гаранције је у ствари и најбитнија. Јер, шта значи то што имате нешто на папиру, ако то и стварно не поседујете (ако то не користите и не убирате плодове са тих поседа).

Ова формалноправна везаност за угарску територију и једном установом приватног права (мада у средњем веку приватно и није раздвојено од јавног) је

¹ Већ на почетку треба напоменути да је овде употребљен и анализиран текст преписа повеље који је објављен у чланку Александра Крстића, „Повеља Деспота Ђурђа Бранковића о давању у залог поседа у Угарској Јовану Хуњадију“, *Стари српски архив* 11/2012, 152-157.

² Невен Исаиловић, Александра Фостиков, „Повеља господина Ђурђа Бранковића којом потврђује слободу грађанима Дебрецина – Биа 1429, 5. мај“, *Мешовита грађа* 33/2012, 66. „Том приликом је, по свему судећи, Ђурађ био приморан да Хуњадију заложити и Дебрецин и поседе у непосредној околини овог града. Сукоби који су избили након битке код Варне практично су ове деспотове губитке учинили трајним. Упркос повременим најавима, мађарски поседи српских деспота, изгубљени 1444, никада више нису враћени представницима куће Бранковића“, *Ibid*.

била подређена политичким разлозима и политичким циљевима. Најбољи доказ томе је што су ови поседи били лако подложни угарским политичким хировима.

Деспот не само да је био формално везан за нешто што фактички не поседује, већ то никада и није могао самостално и независно контролисати.

Када је у питању шири контекст онда треба рећи да су деспотски поседи коришћени у склопу широко схваћене политичке трговине. Она није била имуна од изнуде и преваре којима је умела да прибегава угарска страна, јер је користила стање нужде у којој се налазио српски владалац. Чак је и уговор о залози био оснажен мировним уговором. На тај начин је у потпуни запећак стављен његов приватноправни карактер, а на највећем значају је добио његов политички карактер. О томе говори следеће:

„Када је заробљен у Србији 1448. године, после тешког поразаугарске војске у сукобу са Турцима на Косову пољу, Хуњади је морао деспота да врати Вилагош и Вршац. По повратку у Угарску, губернатор је осудио деспота на конфискацију поседа, које је почео да додељује својим присталицама. То је довело до отворених сукоба између његових људи и деспотових службеника, па је посредовањем палатина Ладислава Горјанског склопљен напред поменути привремени споразум између српског владара и угарског губернатора маја 1450. године. Тврђава Мункач и вароши Нађбања, Сатмар, Немети, Дебрецин, те поседи Бесермењ и Дада остали су и даље у залогу код Хуњадија. Такво стање у погледу наведених властелинстава потврђено је и мировним уговором у Смедереву од 7. августа 1451. године, којим је деспот Ђурађ поново регулисао односе са Јованом Хуњадијем. На тај начин су поменута властелинства практично трајно прешла у руке Хуњадија, и деспотска породица није више успела да их поврати“.³

Деспот Ђурађ је морао да се помири са тиме да Угарска контролише Београд и још нека места на десној обали Дунава у замену за Дебрецин и још неке градове у Угарској. Зашто је вршена оваква размена? Очигледно да Угарској није одговарало да деспот има компактну територију у којој не би било директног угарског утицаја и контроле. Поред тога, одговарало им је да он има поседе дубоко у Угарској, далеко од српских етничких простора. Очигледно је да се желело да се деспот потпуно уклопи у угарске политичке прилике и да изгуби посебност и самосталност.

Деспот Ђурађ Бранковић је деловао у врло тешким околностима. Реч је о томе да је турски султан Мехмед II Освајач 1453. године освојио Константинопољ. Сада је могао да се посвети освајању Угарске. Овај турски владар није желео да деспот међу својим поседима има Београд, Смедерево и Голубац, већ је био спреман само да му дозволи неке делове земље коју је држао његов отац Вук Бранковић у данашњој Северној Македонији.⁴

³ Александар Крстић, „Документи о угарским поседима деспота Ђурђа датим у залогу Јовану Хуњадију 1444. године“, Мешовита грађа 32/2011, 129.

⁴ Вид. Halil Inalcik, „Mehmed the Conqueror (1432-1481) and His Time“, Speculum 3/1960, 416.

То значи да су и Турци желели да границе посела српских владара виде даље од Дунава, али за разлику од Угара који су настојали да то буде северније, Турци су желели да то буде јужније, у унутрашњост турских посела. У оба случаја то више не би биле било какве политичке границе Србије, већ само приватни поседи једног од, било угарских, било турских поданика.

Када је у питању најшири контекст, онда треба напоменути и да су тек након дугог периода ратова са Турцима, Угри донекле модификовали своју политику и нашли да им је у интересу да дозволе српско насељавање на поседе у јужној Угарској.

“После пропасти Српске деспотовине, наредних неколико деценија граница на Дунаву и Сави била је поприште огорчених борби између Турске царевине и Угарске краљевине. Добро је надгледана, имала је утврђења за одбрану, сталне и добро познате прелазе. На дунавској граници централно место заузимала је Смедеревска тврђава. После смрти деспота Лазара Бранковића, у јануару 1458. године, Угри су у преговорима с деспотском породицом упорно тражили Смедерево, у замену за поседе у Угарској. Како у томе нису успели, покушавали су после 1459. године да га ослободе, што би омогућило дубље продоре у Турску. У тим покушајима подржавали су их Срби, који су већ насељавали пределе с обе стране Дунава. Турско освајање с југа покренуло је српске сеобе према северу. Осим тога, српски деспоти су током 15. века с планом насељавали Србе на своје велике поседе у Угарској. Од половине 15. века јужна Угарска добила је српскуфизиономију. Из Србије су се исељавали сви слојеви становништва, од сиротиње до припадника властеоских породица...”⁵

Имајући у виду све што је речено јасно је да је залога која је успостављена на деспотовим поседима у Угарској била својеврсна омча око врата за Ђурђа Бранковића.

3. ПИГНУС И ЗАЛОЖЕНИ ДЕСПОТОВИ ПОСЕДИ

*“Pignus” appellatum a pugno, quia res, quae pignori dantur, manu traduntur. Unde etiam videri potest verum esse, quod quidam putant, pignus proprie rei mobilis constitui.*⁶

Гај овде објашњава да термин *pignus* долази од *pugno*, што означава оно што је дато у залогу, руком пренето. Зато се под тиме сматра да се залога заиста успоставља на покретним стварима.

⁵ Момчило Спремић, „Борбе за ослобођење Смедерева (1459-1485)“, Смедеревски зборник 3/2012, 15.

⁶ D. 50. 16. 238, <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/>, 2. 04. 2019. године.

Вероватно да су, с почетка, предмет залогe могле да буду само покретне ствари.

Правила о залози су настала на терену контраката, а затим су пренета и у подручја тзв. законске и судске залогe.⁷ Како Казер сумира, било је потребно да се ствар у тренутку залагања налази у имовини (*in bonis*) залогодавца. То значи да је довољно или да је она у његовој преторској својини или у зукапионој државини. Затим, било је потребно да стране закључе неформални реални уговор о залози и да постоји дуг који је овом залогом требало осигурати.⁸ Од касног класичног периода, каже Казер, империјалним правом се развија тзв законска залогa (*so-called legal pledges*). Сврха ових интервенција се делом огледа у томе да се повлашћено штите одређене категорије поверилаца.⁹ Термин *hypotheca* је уведен још у класичном праву како би разликовао залогу без државине.¹⁰ Пре тога је таква врста залогe означавана термином *pignus obligatum*. Иначе, залогa или пигнус је била униформна установа без обзира да ли се радило о њеним облицима са или без државине над заложеном ствари.¹¹ У посткласичном периоду је на значају добила законска генерална хипотека, хипотека на целој имовини дужника.¹² Она се, каже Казер, делом развила из уговорне хипотеке која се односила на целу имовину, а која се појавила још у класичном праву. Делом се развила под хеленистичким утицајем, под којим су императори Севери оптерећивали целокупну имовину пореског дужника.¹³ Облик уговорне залогe где није долазило до предаје заложене ствари у државину заложном повериоцу, називан је *pignus conventum*, *pignus sine possessio*, а од посткласичног периода углавном је називан хипотеком, *hypotheca*.¹⁴ Од првог века после Христа, пигнус је постао основни начин реалног обезбеђења код задуживања.¹⁵

То што се пигнусом могла заложити ствар која се налазила у преторској (бонитарној) својини залогодавца, то добрим делом објашњава његову учесталост и то што је на крају превладао.

---

⁷ Вид. Max Kaser, *Roman Private Law* (third edition), a translation by Rolf Dannenbring, Pretoria 1980, 157. Казер истиче како је залогa (*pignus*) представљала једнообразну (*uniform*) установу и у класичном и у Јустинијановом праву без обзира да ли је државина (*possession of the thing*) преношена на кредитора, *Ibid.*, 156.

⁸ *Ibid.*, 157.

⁹ Вид. *Ibid.*, 158.

¹⁰ *Ibid.*, 157.

¹¹ *Ibid.*, 156.

¹² *Ibid.*, 158.

¹³ *Ibid.*, 159.

¹⁴ Вид. Žika Bujuklić, *Forum Romanum, rimska država, pravo, religija i mitovi*, Beograd 2012, 577.

¹⁵ Donald E. Phillipson, „Development of the Roman Law of Debt Security“, *Stanford Law Review* 20/1968, 1236-1237.

Дакле, пигнусом је било могуће заложити и покретне и непокретне ствари.

Посткласични римски извори и рани средњовековни извори из западног дела римског царства су термине *fiducia* и *pignus* користили као синонине. Тамо је фидуција била један од облика залог, каже Сич.¹⁶

Постоје мишљења да је у средњовековној Угарској *pignus rei immobilis* (пигнус на непокретностима) био сличан облику фидуције из римског права, *fiducia cum creditore contracta*.¹⁷

У сваком случају, у римском праву, када је реч о пигнусу, заложни поверилац није имао права да користи ствар, јер би онда починио крађу коришћења, *furtum usus*.¹⁸ Додатним споразумом је било могуће да се уговори и прибирање плодова ствари, тзв. антихреза.¹⁹ Из поменуте деспотове повеље се може видети да се у уграском праву уговарало да се заложени поседи могу користити и да се могу прибирати плодови са њих.

Иначе, антихреза је у Угарској дуго опстала и била је сметња за усвајање хипотеке. Хипотека је у Мађарској усвојена тек у деветнаестом веку.²⁰

Из повеље која је предмет анализе издвајамо део: „... omnibus et singulis ipsorum utilitatibus et pertinentiis quibuslibet“²¹ (све до појединости што служи за њихово коришћење и што се тиче њих). Дакле, овде је заложено целокупно имање са свим покретним стварима које са налазе на њему и које служе за његово коришћење.

Каже се да је Хуњади као заложни поверилац та добра држао, поседовао и чувао (*factarum tenuerit, possederit et conservaverit*)²².

Сич напомиње да у посткласичном (вулгарном) праву ни фидуцијом, ни пигнусом није преношена својина, а успостављање државине заложног повериоца је зависило од споразума међу странкама.²³ Она наводи да је у Угарској у тринаестом веку непокретност давана у залог уз право заложног повериоца да је користи. Ако заложни дужник није више био у стању да отплаћује свој дуг, онда је, према уобичајеној одредби уговора о залози (*according to*

¹⁶ Magdolna Sič, „Fiducia and pignus in sources of post-classical roman law – synonyms or terms utilized for different kinds of pledges?“, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu 1-2/2008, 494. Види још М. Sič, Fiducia and Pignus in sources of Post-Classical Roman Law – Synonyms or terms utilized for different kinds of pledges? – Part II“, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu 3/2008, 143-172.

¹⁷ Tomislav Karlović, „Pignus rei immobilis kao fiducijarni posao? Shvaćanja o naravi zaloga nekretnina u Tripartitu“, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu 5-6/2013, 1294-1296.

¹⁸ Вид. Žika Bujuklić, 576.

¹⁹ Ibid.

²⁰ Miriam Laclaviková, Slovak Legal History (with regard to the State and Law until 1918), Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta 2013, 92.

²¹ А. Крстић, „Повеља Деспота Ђурђа Бранковића о давању у залог посуда у Угарској Јовану Хињадаји“, Стари српски архив 11/2012, 155.

²² Ibid.

²³ М. Sič (2008), 495.

the common clause of the contract of pledge), заложни поверилац добијао право власништва на предмету залоге, без обзира на корист и плодове које је до тада прибрао.²⁴

Повељом деспота Ђурђа као да је било предвиђено нешто друго. Наиме, ту јесте наведено да се поседи дају у залогу са правом њиховог коришћења и прибирања плодова од стране заложног повероца. Међутим, наведено је и да се прибрани плодови збрајају и да након што се тако исплати дуг, Јанко Хуњади мора заложене поседе да врати деспоту. Рекло би се да овде заложени поседи имају, не само сврху да буду обезбеђење и гаранција да ће дуг бити враћен (чему иначе служи залагање ствари), него да послуже као само средство исплаћивања дуга. Било како било, формалноправно гледано, деспот је лепо обезбедио своје интересе. Приметно је да је овај део у повељи у складу са следећем правилима која су наведена у Јустинијановој кодификацији:

C. 4. 24. 2.

Imperator Alexander Severus . Quod ex operis ancillae vel ex pensionibus domus, quam pignori detineri dicis, perceptum est, debiti quantitatem relevabit.

* ALEX. A. DEMETRIO. * <A 222 PP. K. OCT. ANTONINO III ET ALEXANDRO CONSS.>²⁵

Превод: Оно што робиња уради, или што се прикупи од издавања куће, а што је дато у залогу, ослобађа од одговарајућег износа дуга.

C. 4. 24. 3.

Imperator Alexander Severus . Creditor, qui praedium pignori sibi nexum detinuit, fructus quos percepit vel percipere debuit in rationem exonerandi debiti computare necesse habet et, si agrum deteriore constituit, eo quoque nomine pigneraticia actione obligatur.

* ALEX. A. VICTORI. * <A 222 PP. VI ID. DEC. ANTONINO III ET ALEXANDRO CONSS.>²⁶

Превод: Кредитор који држи заложено имање, плодове које прибере или које је дужан да прибере, треба да урачуна у умањење постојећег дуга. Ако умањи вредност земљишта треба да одговара по *actio pigneraticia*.

Познато је, дакле, да су у средњем веку били у употреби различити облици залагања ствари. Њима јемогло бити успостављено право заложног повериоца да прибира и плодове које даје заложена ствар све док се дуг не отплаћује. Имао је право и да захтева својину над том ствари уколико нема отплате дуга. Опште је мишљење, наводи Сич, да је на ове начине избежавана забрана узимање камате. Та забрана има корена у древним временима,

²⁴ M. Sič, „Why the opinion of Papinian preserved by *Fragm. Vat.* 9 was not inserted into Justinian's Digest?“, *Acta Universitatis Sapientiae, Legal Studies* 1/2012, 118, фн. 44.

²⁵ <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/>, 7. април 2019. године.

²⁶ <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/>, 7. април 2019. године.

али је актуелизована од деветог века под утицајем хришћанства.²⁷ Папа Александар III је у дванаестом веку покушао да прошири забрану прикупљања интереса и преко залогe, тако што је требало да дуг буде умањен за вредност плодова. Али, је ово ретко поштовано, напомиње Сич.²⁸

Вратимо се деспотовој повељи. У њој пише „...annotatis domino Johanni gubernatori, Ladislaoque et Mathie filiis suis pro prefatis centum milibus et quinquaginta quinque milibus florenis auri iuxta regni consuetudinem pignori duximus obliganda sew inscribendas...“²⁹ Овде се говори да деспот Ђурађ на име отплате дуга ... наведеном господару Јовану губернатору, Ладиславу и Матији, његовим синовима, дуга од споменутих сто хиљада и педесет и пет хиљада златних флорена, по обичају краљевине даје залогу (*pignus*)... Затим се каже да су губернатор и његови синови у обавези да урачунавају годишње приходе са заложених добара, у износу од шест хиљада и седам стотина флорена и да се то урачунава у отплату дуга (*computare atque pro solutis assummere et recipere debebunt et tenebuntur*³⁰). Након исплате дуга, Јован, или његови наследници је требало да заложном дужнику, или његовим наследницима врате заложена добра.³¹

Подсетимо се римског права. Нема сумње да заложена ствар остаје у имовини дужника, наводи се у Јустинијановој кодификацији:

С. 4. 24. 9.

Imperatores Diocletianus, Maximianus . Pignus in bonis debitoris permanere ideoque ipsi perire in dubium non venit...³²

Наведени садржај повеље Ђурђа Бранковића је у потпуном складу са тиме. Што се правних докумената као таквих тиче, деспот Ђурађ је овом повељом успео да одбрани своје својинско право.

Повеља уопште не помиње немогућност исплаћивања дуга, јер је очито да су поменута имања била издашна и да су имала сигуран прилив прихода. Овде до пуног изражаја долази максима римског права да *сeвицше сиђурнос̄ти налази у с̄ӣвари неђо у личнос̄ти*:

Plus cautionis in re est quam in persona.³³

У повељи се не помиње ни институт одржаја. Тако да није јасно да ли је заложни поверилац могао стећи својину на тај начин. У сваком случају, што се самог римског права тиче такво нешто није било могуће. Знамо да

²⁷ М. Сић (2012), 117, фн. 44.

²⁸ Ibid., 118, фн 44.

²⁹ А. Крстић (2012), 155.

³⁰ Ibid.

³¹ Вид. Ibid., 160.

³² <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/>, 7. април 2019.

³³ D. 50. 17. 25, <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/>, 7. април 2019.

деспот више никада није повратио своје поседе, али не знамо како су сада Хуњадијеви наследници формалноправно правдали своје власништво. Видимо да је извесна Беатриса тражила препис те повеље као доказ свога права на поседовање. Као да су сама та повеља и њен садржај били довољан доказ њене својине.

3.1. Најшири контекст

Поседи о којима се говори у повељи налазе се далеко од српских етничких простора.

Тако је Мункач град у Украјини био у поседу деспота Стефана Лазаревића, а након његове смрти је припао Ђурђу Бранковићу. Њему је био привремено одузет, па враћен од стране угарске круне. Затим га је дао Јовану Хуњадију у залогу и после тога више није успео да га поврати.³⁴ Затим Ривулидоминарум који се налази у данашњој северозападној Румунији. Богат рударски посед који је још деспот Стефан Лазаревић добио од угарске круне, а који је Ђурђе Бранковић на исти начин као претходно поменути посед изгубио из контроле.³⁵ У данашњој северној Румунији се налазе и вароши Сатмар (са рудницима злата и сребра) и Немети. Затим Дебрецин у данашњој источној Мађарској.³⁶ Остала насеља која се помињу у повељи налазе се такође у данашњој Мађарској.

Да би неко ефикасно контролисао ствар, а не само на папиру, он мора и фактички да је контролише, или да поседује могућност да у сваком тренутку може да успостави фактичку контролу над њом. Оваква контрола, или њена могућност су нарочито важни за политичке односе. Зар се у томе не крије одређење суверености? Зато фактичка контрола добија на специфичној тежини када су у питању правни односи (па и само на први поглед чисто приватноправни односи какав је уговор о залози) који су уско везани за политичке односе на највишем државном нивоу.

Интереси деспота Ђурађа Бранковића су били у жрвњу политичких односа са угарском владарском кућом. Она је интензивно користила његову немогућност да ефикасно фактички контролише поседе које је номинално поседовао. Тако да је он и поред поседа, у ствари све време био без поседа. На овом месту се намеће сличност деспотовог положаја са положајем које су у старом Риму имали тзв. непривилеговани слојеви становништва када је у питању била немогућност ефикасне фактичке контроле својих ствари, својих интереса. То је питање толико очигледно управо тамо где у први план избија потреба за фактичком, а то значи физичком контролом ствари. Реч је

---

³⁴ А. Крстић (2012), 167.

³⁵ Вид. Ibid., 168.

³⁶ Ibid.

о институту одржаја (*usucapio*). Тачка на којој се сусрећу институт одржаја и потреба заштите непривилегованих је деликт крађе (*furtum*).

Да су не само у политици, него и у приватноправним односима најбитнији реални однос снага и фактичка ситуација, на најбољи начин осликава случај из римског права са забраном одржаја украдених ствари. Атинијев закон (*lex Atinia de usucapione*)³⁷ из другог века пре Христа, којим је било могуће одржајем стећи украдену ствар тек пошто она буде враћена њеном власнику, то потврђује на најбољи начин. Тако је власник ефикасно заштићен од принуде, заплашивања, уцењивања.

Атинијев закон о одржају је донет у условима у којима је искуство показало да власника више не може ефикасно да заштити искључиво ослањање на јавност. Видимо да ни деспоту Ђурђу није помогло то што се са Хуњадијем споразумевао пред угарским племићима као сведоцима и својеврсним гарантима постигнутих споразума.

Римска политичка популистичка елита је настојала да заштити непривилеговане слојеве становништва тамо где они највише осећају своју економску немоћ, на терену приватног права. Та немоћ диктира и политичку немоћ и обратно. Требало им је омогућити истинску слободу воље. Требало им је омогућити да поврате контролу над својим стварима. Атинијевим законом је било предвиђено управо то. Украдена ствар се може стећи одржајем, али само под условом да се она претходно врати власнику, а не ономе од кога је непосредно украдена. Тако Павле каже следеће:

*Quod autem dicit lex Atinia, ut res furtiva non usucapiatur, nisi in potestatem eius, cui subrepta est, revertatur, sic acceptum est, ut in domini potestatem debeat reverti, non in eius utique, cui subreptum est. Igitur creditori subrepta et ei, cui commodata est, in potestatem domini redire debet.*³⁸

Превод: Оно што Атинијев закон каже је, да украдена ствар не може бити стечена одржајем, док се не врати под власт онога од кога је украдена. Прихваћено је да се мора вратити под власт власника, а сигурно не под власт онога од кога је украдена. Дакле, оно што је украдено од кредитора, оно чиме се неко послужио, дужност је вратити под власт власника.

³⁷ Генс Атинија је одиграо велику улогу у законодавству. Његови припадници су иницирали доношење пар врло битних закона. Међу њима су они којима је основано неколико колонија. Затим наведени закон о узупапији и *lex Atinia de tribunis plebis*, вид. R. A. Bauman, „The Suppression of the Bacchanals: Five Questions“, *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* 3/1990, 341-342. Бауман истиче како је овај последњи био уклопљен у породичну политику која је ишла на руку интересима непривилегованих (*underprivileged*), *Ibid.*, 342. Популистичку оријентацију овог генса, он објашњава њиховим везама са Семпронијима Рутилима и Семпронијима Грасима, *Ibid.* Треба рећи да се чини да су сви њихови закони у ствари били уклопљени у популистичку политику тог генса, па и овај закон о одржају.

³⁸ <https://droitomain.univ-grenoble-alpes.fr/>, 7. 04. 2019. године.

Ово значи да у овом крајњем случају најснажнију заштиту ужива не интерес онога ко је непосредно контролисао ствар до моменат крађе, него интерес онога ко је формални власник. Његов интерес је заштићен тако што је тражено да му се опет омогући непосредна контрола ствари. Чини се да се једино на тај начин може објаснити зашто је Атинијев закон, након Закона дванаест таблица (који никада није престао да буде позитивноправни пропис), поново говорио о забрани одржаја украдених ствари.

Дакле, када се стварно хоће заштитити власник, онда је он у првом плану. Онда је његова контрола у првом плану. Тога нема када су у питању поседи које је српски деспот zaloжио Јанку Хуњадију. Прва брига те повеле је била да се подједнако заштите формални интереси и Јанка Хуњадија и деспота Ђурађа Бранковића. Међутим, ту формалну равнопаравност је у запећак бацила фактичка неравноправност. Хуњади је са деспотовим поседима поступао без много освртања на Бранковићеве интересе и на његову стварну вољу.

Закон дванаест таблица је први предвиђао забрану одржаја украдених ствари, али је поменути Атинијев закон ту забрану учинио ефикасном. Сада власнику треба вратити ствар и тиме му омогућити да је фактички контролише. На тај начин он више није био жртва фактичке реалности у којој би неки моћник поседовао његову ствар и по ком питању ништа не би могао да учини. На овај начин је он заштићен и од принуде и од разних уцена. Атинијев закон је забрањивао одржај и ствари које су силом стечене.

Што се Бранковићевих посела у Угарској тиче, очигледно је да они никада нису враћени под његову фактичку контролу. Очигледно је да су стандарди њихове заштите били доста ниски. У том смислу су боље стајали интереси заштићени горе поменути, далеким римским законом. Из наведене повеле се може видети да су деспотови поседи без прекида били и остали у Хуњадијевој фактичкој контроли. Наравно, под формом пигнуса. Деспот је све време као страна у преговорима у, фактички, а тиме и правно, неповољнијој позицији. С друге стране, Хуњади се борио да пигнус претвори у своју неупитну својину.

4. ЗАКЉУЧАК

Приликом бекства кроз деспотове територије, након пораза од Турака на Косову 1448. године (деспот се није прикључио том уграском походу), Хуњади је ухваћен и приведен Ђурђу Бранковићу. Таква позиција је омогућила деспоту да са Хуњадијем као губернатором Угарске и уз посредовање угарских сталежа склопи већ поменути споразум. По њему, требало је окончати сва непријатељствима међу уговорним странама. Хуњади се обавезао „да помаже деспота против свих непријатеља“. Затим, да Угарска војска

неће користити територију Србије у рату против Турске, сем ако то деспот не затражи. Такође, Хуњади се обавезао да деспоту врати све поседе које му је одузео. Обавезао се и да исплати ратну одштету, јер је Угарска војска крећући се кроз Србију нанела велику штету.³⁹ Спремић напомиње да се из овог уговора може видети да је владало велико непријатељство између Хуњадија и деспота Ђурђа и то баш по питању отимања деспотових поседа. Одредба о питању ратне одштете показује да је деспот био тај који је диктирао споразум.⁴⁰ У сваком случају, након овога је Хуњади конфисковао деспотове поседе. За такав поступак је добио и међународну подршку у виду папине разрешнице од заклетве учињене деспоту.⁴¹ Ратна одштета никада није исплаћена.

Може се закључити да је Јован Хуњади под велом пигнуса избегавао могућност да га српски деспот оптужи за отимање имања, уцену, принуду. Угарска владарска кућа је интензивно користила Бранковићеву немогућност да ефикасно, фактички контролише поседе које је номинално поседовао. Деспот је успевао да макар на папиру задржи своја имања, али не и на терену. Не само да је био формално везан за нешто што фактички не поседује, већ то никада и није могао самостално и независно контролисати.

Ђурађ Бранковић, као пре њега и деспот Стефан Лазаревић, је од Угара добијао оно што тешко може ефикасно, фактички да контролише без помоћи угарског, домицилног становништва. Пре свега, то није могао да контролише без воље угарских власти. Стога даривање поседа српским господарима никако није могло политички да угрози Угарску. Тим даривањем српски владари су само чвршће привезивани за угарске владаре и угарску политичку сцену. Богати поседи, са сигурним и константним приходима су, рекло би се, због тога и давани толико далеко од српског етничког простора.

Неко ће приговорити да је деспот у свом власништву формално имао наведена имања. То јесте тачно, али није их имао фактички, а то је у животу, а нарочито у политици, врло битно, а у извесним околностима и најбитније. Што су фактичке околности неповољније по формалног власника, то више до изражаја долази немоћ споразума и правних норми.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

- Александар Крстић, „Документи о угарским поседима деспота Ђурђа датим у залогу Јовану Хуњадију 1444. године“, *Мешовића зраћа* 32/2011.
Александар Крстић, „Повеља Деспота Ђурђа Бранковића о давању у залог поседа у Угарској Јовану Хуњадију“, *Сџари српски архив* 11/2012.

³⁹ М. Спремић, *Деспот Ђурађ Бранковић и његово доба*, Београд 1994, 344-345.

⁴⁰ *Ibid.*, 345.

⁴¹ *Ibid.*, 350.

- Момчило Спремић, „Борбе за ослобођење Смедерева (1459-1485)“, *Смедеревски зборник* 3/2012.
- Момчило Спремић, *Десѿоѿ Бурѿ Бранковић и њеѿово доба*, Београд 1994.
- Невен Исаиловић, Александра Фостиков, „Повеља господина Ђурђа Бранковића којом потврђује слободе грађанима Дебрецина – Биа 1429, 5. мај“, *Меѿовиѿа бѿрађа* 33/2012.
- Donald E. Phillipson, „Development of the Roman Law of Debt Security“, *Stanford Law Review* 20/1968.
- Halil Inalcik, „Mehmed the Conqueror (1432-1481) and His Time“, *Speculum* 3/1960.
- Magdolna Sič, „Fiducia and pignus in sources of post-classical roman law – synonyms or terms utilized for different kinds of pledges?“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu* 1-2/2008.
- M. Sič, Fiducia and Pignus in sources of Post-Classical Roman Law – Synonyms or terms utilized for different kinds of pledges? – Part II“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu* 3/2008.
- Magdolna Sič, „Why the opinion of Papinian preserved by *Fragm. Vat. 9* was not inserted into Justinian’s Digest?“, *Acta Universitatis Sapientiae, Legal Studies* 1/2012.
- Max Kaser, *Roman Private Law* (third edition), a translation by Rolf Dannenbring, Pretoria 1980.
- Miriam Laclaviková, *Slovak Legal History (with regard to the State and Law until 1918)*, Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta 2013.
- R. A. Bauman, „The Suppression of the Bacchanals: Five Questions“, *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* 3/1990.
- Tomislav Karlović, „*Pignus rei immobilis* kao fiducijarni posao? Shvaćanja o naravi zaloga nekretnina u *Tripartitu*“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu* 5-6/2013;
- Žika Bujuklić, *Forum Romanum, rimska država, pravo, religija i mitovi*, Beograd 2012.

Интернет: <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/>

Ognjen B. Vujović, Ph.D., Associate Professor
University of Pristina temporarily settled in Kosovska Mitrovica
Faculty of Law
ogvujovic@yahoo.com

Estates of the Despot Đurađ Branković in Hungary in Context of Political Relationship of Serbia and Hungary

***Abstract:** The subject of analysis in this article is the fate of the economically very important possessions that Despot Djurdje Brankovic had in Hungary. These property was quite distant from the Serbian ethnic space. It would have been said that Jovan Hunjadi, under the mask of pignus, avoided the possibility that the Serbian Despot would accuse him of taking possession of property, of blackmail, of coercion. The Hungarian rulers intensively used Brankovic's inability to efficiently control the estate that he had nominally owned. Despot had his property, but not in the reality. He formally possess something that he did not actually own, and he could never independently control it.*

***Keywords:** Djurdje Brankovic, pignus, Jovan Hunjadi, Serbia, Hungary.*

Датум пријема рада: 08.04.2019.